

ВИТОКИ НІМЕЦЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ, ЯКІ ВЕРБАЛІЗУЮТЬ КОНЦЕПТ FRAU

Стаття присвячена вивченню джерел походження фразеологічних одиниць, які вербалізують концепт FRAU у німецькій лінгвокультурі. Робота передбачає гендерний підхід у дослідженні концепту. Аналіз дозволив виявити національно-культурну та гендерну специфіку образу світу представників німецької культури стосовно жінки.

Ключові слова: гендер, фразеологічні одиниці, концепт FRAU, німецька лінгвокультура, картина світу.

Марина Власенко. ИСТОКИ НЕМЕЦКИХ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ, КОТОРЫЕ ВЕРБАЛИЗИРУЮТ КОНЦЕПТ FRAU

Статья посвящена изучению источников происхождения фразеологических единиц, которые вербализируют концепт FRAU в немецкой лингвокультуре. Работа предусматривает гендерный подход в исследовании концепта. Анализ позволил определить национально-культурную и гендерную специфику образа мира представителей немецкой культуры в отношении женщины.

Ключевые слова: гендер, фразеологические единицы, концепт FRAU, немецкая лингвокультура, картина мира.

Maryna Vlasenko. SOURCES OF ORIGIN OF GERMAN FRAZEOLOGICAL UNITS WHICH ARE VERBALIZED CONCEPT FRAU

The following work is a representation of sources of origin of phraseological units which are verbalized the concept of FRAU in German linguoculture. The study provides gender approach. It argues that the concept FRAU discloses national-culture and gender specificity image about women of the German culture representatives.

Keywords: gender, phraseological units, concept FRAU, German linguoculture, picture of the world.

Фразеологізми є засобом образного відображення світу, вони вбирають в себе історичні та міфологічні події, релігійні та етичні уявлення певного етносу в різні епохи. Людський фактор відіграє найважливішу роль в утворенні фразеологізмів, так як велика кількість фразеологічних одиниць пов'язана з людиною і різноманітними сферами її діяльності.

Виникнення фразеологізмів зумовлено процесом пізнання представниками того чи іншого етносу різноманітних явищ дійсності: природних, соціокультурних і духовно-світоглядних. На відміну від інших одиниць мови, фразеологізми покликані не стільки фіксувати досвід пізнання різних явищ світу, скільки передавати оцінне ставлення до них (позитивне чи негативне, схвальне або несхвальне), що робить нашу мову більш експресивною і емоційно забарвленою.

Наші спостереження засвідчують, що фразеологізми інтерпретуються через культурні міркування, які об'єктивують стереотипи, віру, традиції та ін. На роль культурних уявлень про образну основу фразеологізмів у культурологічних дослідженнях вказує В. М. Телія [3].

Фразеологізми за своїм походженням бувають питомі та запозичені. Лінгвоміграційний процес є неминучим фактом існування і одночасно одним із факторів розвитку мови. Найбільше впливають у цьому відношенні близькоспоріднені мови. Однією з важливих причин фразеологічної міграції є посилення культурних зав'язків між різними народами. Тому і в віддалених мовах, безумовно, можна виявити стійкі вирази, або фразеологізми, що увійшли до них з іншомовної культури.

Зазначимо також, що фразеологічні одиниці, в яких відображено концепт FRAU, є частиною картини світу німецькомовного суспільства, зщо передають національну

своєрідність культури, історію нації, принципи та догми традиційного способу життя представників цього етносу.

Досліджувані фразеологічні одиниці походять із різних епох та базуються на національній своєрідності етносу. Вони зберегли в собі відголоски звичаїв та традицій, історичні події, вірування та пов'язані із суспільним життям етносу, побутом, літературою і фольклором. Звідси й беруть початок джерела їх походження.

Важливо зазначити, що виникнення фразеологічних одиниць відбувається і сьогодні. Вони з'являються в різних сферах життя і відображають нові події дійсності. Фразеологічні одиниці на позначення концепту FRAU утворилися під впливом низки чинників. Деякі з них виникли під впливом літературного або музичного мистецтва: *Tanz nicht nach der Frau Pfeife* або *Wer nach der Frau Pfeife tanzt, der bricht sich das Schienbein*. Інші з'явилися з розвитком ремісництва, разом із повір'ями та звичаями: *Eine Frau hat während der Ehe nichts als den blauen Himmel und den Spinnrocken*. Відображали такі фразеологічні вирази й суспільний устрій життя: *Frauen und Katzen gehören ins Haus; Das Weib und der Ofen sollen zuhause bleiben*.

Важливою є думка А. В. Сарапулової, яка зазначає, що у фразеологічному складі сучасної німецької мови, як і в інших мовах, є група фразеологізмів, забов'язаних своїм походженням старим традиціями, звичаям та повір'ям [2, с. 72]. Об'єднання подібних фразеологічних одиниць в одну групу видається можливим, якщо причини, що послужили джерелом їх появи, відображені в письмових пам'ятках або збереглися в народі до цього часу.

Значна частина пов'язана з історичними подіями, новими законами, соціальним статусом: *Coteletten werden umso besser, je mehr man sie klopft* або *Frauen und Eier, je mehr geschlagen, je besser werden sie*. До 1900 року в Німеччині існував закон, згідно з яким чоловікам дозволялося використання фізичної сили з метою дисциплінувати жінку. Зв'язки між країнами, політична ситуація в країні, географічне її розташування, економічний розвиток, кліматичні показники та ще багато інших факторів теж зіграли велику роль у становленні групи фразеологічних одиниць, які досліджується в статті.

У ході аналізу фразеологічних одиниць, які репрезентують концепт FRAU, було виділено низку груп, пов'язаних:

— **із моральними принципами та устоями суспільства**

Наприклад, вираз *Das macht dem Mädchen (der Liebe) kein Kind* позначає «eine Sache ist nicht so schlimm, sie kann keinen großen Schaden anrichten oder nach sich ziehen». Значення його пов'язане з моральними устоями суспільства минулого століття, коли вважали великим соромом та навіть засуджували жінок (або молодих дівчат), які очікували на дитину, але були незаміжніми.

— **зі звичаями, традиціями**

Фразеологічна одиниця *Sie ist eine dicke Nudel* (дуже рідко вираз може використовуватися по відношенню до чоловіків) позначає «товсту жінку» і пов'язана з традицією відгодовувати курей або гусей макаронами з муки або картоплі. Так птахи скоріше набирали вагу та запасалися жиром. При цьому робили це не природнім шляхом – запихали їжу через дзьоб птаха. Це вважалось найшвидшим методом відгодовування. Подібною синонімічною одиницею є *Sie sieht aus wie genudelt: sie ist dick*.

— **з віруваннями, байками та легендами**

Джерелом походження фразеологічної одиниці *Der Storch hat sie ins Bein gebissen* є дитяча байка. Буквально вислів перекладається як «лелека вкусив її за ногу», тобто жінка очікує на дитину. Усім відома дитяча легенда, що маленьких дітей приносить лелека. Але існує багато варіантів, яким чином він їх приносить. За однією версією, його приваблюють шматочком цукру, який кладуть діти на підвіконня як знак, що вони дуже бажають мати братика чи сестричку. У нашому випадку – лелека ловить дітей біля водоймищ та кусає матір за ногу.

Ще одна легенда стала основою походження фразеологічного вислову *Die weiße Frau ist ihm erschienen: er hat Todesahnungen*, який перекладають як «він побачив білу жінку». За легендою білою жінкою називають привид, що з'являється в старих замках. Його появу вважають дурним знаком, передвісником біди або смерті. Найдавніші розповіді про білу жінку відносять до 15 ст.

— з народною творчістю, казками та піснями

Ще одним джерелом фразеологізмів, присутнім у нашій мові, є казки. Усі казкові фразеологізми сповнені глибокого та правдивого сенсу. Вони привносять в мовлення різноманітність, колорит, дозволяють чітко і лаконічно висловити думки, передати емоційне забарвлення. Казкові фразеологізми не втрачають своєї актуальності і сьогодні, часто трапляючись в розмовній мові і художній літературі. *Frau Holle schüttelt die Betten / Federn aus* – вислів, який розповідає про метеорологічні особливості, зокрема, «йде густий сніг». Із цим явищем пов'язують жінку на ім'я Holle/Holda, яка є персонажем з казки братів Грімм: «Ich bin Frau Holle. Komm, hilf mir! Du musst die Betten schütteln. Dann fliegen die Federn und auf der Erde schneit es» [4].

— з літературою

Фразеологічний вислів *eine Milchmädchenrechnung machen* має в основі історію про *Milchmädchen* – персонажа байки Жана де Лафонтена, написаної в XVII ст. Розповідь про дівчину з глечиком молока на ім'я Претта, що йшла на ринок, аби продати молоко. По дорозі вона будувала великі плани: спочатку на отримані гроші купить 100 яєць, із них виростить курчат, а потім продасть їх; на ці гроші вона купить поросля. Замріяна дівчина вже думками дійшла до корови та зненацька перечепилася й розбила глечик. Тому мрії її стали нездійсненними. У сучасній німецькій мові цей фразеологізм має декілька значень: будувати нездійсненні плани, мати необґрунтовані надії, планувати те, чому не судилося здійснитися.

— із професійними сферами

Фразеологічна одиниця *Grüß mir meine Witwe!* походить із мови солдатів. Так кажуть у випадку застереження від небезпечного вчинку або дії. На території Берліна це застереження звучить як *Sonst hinterläßt du eine Witwe!*

Eine böse Frau ist der Schiffbruch des Mannes – вислів, джерелом якого є професійна сфера мореплавства, а саме поняття *Schiffbruch* означає «крах корабля». Із цією лексемою відомий сталий вислів *Schiffbruch erleiden: scheitern, keinen Erfolg haben*, тобто мати невдачу, тому й кажуть, що зла, люта жінка – біда чоловіка, яка не сулить йому нічого доброго.

— з античними міфами

Фразеологічна одиниця *Einer Frau den Apfel reichen* використовується для номінгації жіночої краси. Джерелом її походження є «Іліада» Гомера, в якій йде мова про сварку між богинями Герою, Афінною та Афродитою за золоте яблуко як визнання найгарнішої з-поміж них.

— з історією

Сюди можна віднести фразеологічну одиницю *Lieschen Müller*, яка позначає жінку з посередніми розумовими здібностями. Історична постать *Sophie Sabina Apitzsch*, більш відома як принц *Lieschen*, яка, для того щоб уникнути примусового заміжжя, перевдягнулася в чоловіка та втекла. У 1714 р. вона була заарештована та ув'язнена в 1716 р. у Лейпцигу, де була перша жіноча в'язниця в Цюхтаус-Вальдхаймі. Пізніше була помилувана в 1717 р.

— з Біблією

Біблія є одним з основних джерел творення культури в історії європейської та світової цивілізації. Існує чимало фразеологізмів, які прийшли до нас зі Священного Письма – з Біблії. Такі фразеологізми відображають важливі історії, перекази і легенди, що мають відношення не до однієї людини, а до всього світу. Фразеологізми біблійного походження відрізняються образністю думки і відповідною мовою – до їхнього складу часто входять застарілі слова, форми відмінків, що вийшли з ужитку, біблійна термінологія тощо.

Zu etwas kommen wie die Jungfrau zum Kind означає «отримати щось бажане без прикладання зусиль». Походження вислову пов'язане з догматом незайманого зачаття (і народження) Ісуса через Марію (непорочне зачаття).

— з тваринним та рослинним світом (зоонімами та фітонімами)

Характеристики зовнішніх і внутрішніх ознак людей, їх дій, психічних і фізичних станів відображено у фразеологічних одиницях за допомогою фітонімів та зоонімів. Вони часто виступають як емоційно-експресивні еквіваленти вже існуючих в мові найменувань. Наприклад: *gleichberechtigte Ziege, alte Ziege, eine dumme Ziege, eine dumme Kuh, eine dumme Henne*.

Такі фразеологічні одиниці здебільшого належать до низького мовного стилю. Серед них багато виразів, характерних для народно-розмовної мови, просторічних одиниць та вульгаризмів. У процесі свого виникнення і розвитку такі образи мають більш-менш випадковий характер, тобто часто вони не засновані на точному науковому значенні, а один і той же об'єкт екстралінгвістичної дійсності в системах різних мов переосмислюється по-різному.

Спираючись на дослідження А. В. Геворкяна щодо причин утворення зоонімів [1, с. 6–7], ми прийшли до висновку, що найчастіше фразеологічні одиниці з компонентом зоонімом або фітонімом з'являються у мові певного етносу за таких умов:

1. Ступінь поширеності тварини або рослини в ареалі проживання певної мовної спільності. Якщо тварина/рослина на території мало поширені, то їх назви мають невелику ймовірність виступати у складі фразеологізмів, і навпаки.

2. Роль і значення тварини/рослини в господарстві: чим більша їхня роль у житті людини, тим вища фразеотворча активність відповідних найменувань.

3. Особливості культурного розвитку народу-носія мови, його економічні, духовні зв'язки з іншими народами.

У результаті дослідження фактичного матеріалу можна зробити висновок, що фразеологізми, в яких репрезентується концепт FRAU, мають різні джерела походження. Життя народу, вірування та традиції, суспільні устрої та догми відіграють вирішальну роль у виникненні та розвитку фразеологічних одиниць на позначення досліджуваного концепту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Геворкян А. В. Семантика, структура та походження фразеологічних одиниць з зоонімів (на матеріалі вірменського та англійської мов) / А. В. Геворкян. – Єреван, 1990. – С. 6–7.
2. Сарапулова А. В. Из истории фразеологических оборотов в немецком языке [Текст] / А. В. Сарапулова // Иностранные языки в школе. – М., 2006. – №2. – С. 72–75.
3. Телия В. Н. Культурно-национальные коннотации фразеологизмов / В. Н. Телия // Славянское языкознание. XI международный съезд славистов. – М., 1993. – С. 302–304.
4. Frau Holle. Deutsches Märchen nach den Brüdern Grimm / Wilhelm Grimm; Jacob Grimm [Electronic resource] : [Web-Site] Electronic data. – Mode of access : <http://www.sos-halberstadt.bildung-lsa.de/maerchen/pdf/FrauHolle.pdf>
5. Hofstede, G. / G. Hofstede // Culture's consequences : International differences in work-related values. – Beverly Hills, CA : Sage Publications. – 1984. – 324 с.

Стаття надійшла до редакції 22.12.2017 р.